

УДК 82.09 (4/9)

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2024/7/7>

Валентина ПАПУШИНА

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української філології, Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 11, м. Хмельницький, Україна, 29000

ORCID: 0000-0003-4833-9049

papushyna2@ukr.net

Бібліографічний опис статті: Папушина, В. (2024). Естетика просвітницького реалізму в повісті Вольтера «Простак» та п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка». *Folia Philologica*, 7, 52–57, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2024/7/7>

**ЕСТЕТИКА ПРОСВІТНИЦЬКОГО РЕАЛІЗМУ В ПОВІСТІ ВОЛЬТЕРА
«ПРОСТАК» ТА П'ЄСІ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО «НАТАЛКА ПОЛТАВКА»**

Мета роботи. У статті на основі методології компаративного аналізу досліджено естетичні ідеї Просвітництва в повісті французького письменника Вольтера «Простак» (1767 рік) та п'єсі українського письменника І. Котляревського «Наталка Полтавка» (1819 рік). Актуальність зумовлена близькістю авторів у розкритті актуальних для Просвітництва ідей, спрямованих на формування морально-естетичних ідеалів сучасників: національний образ людини, мислення «серцем», освіта та культура «природної людини». Наукова новизна. Підкреслено, що п'єса І. Котляревського «Наталка Полтавка» долучається до полеміки, порушеної Вольтером у повісті «Простак», щодо просвітницької ідеї «природної людини» Ж.-Ж. Руссо. Хоча в Україні просвітительська ідеологія була сприйнята мислителями переважно в її руссоїстському вигляді, І. Котляревський, сумніваючись у її прогресивній дієвості, усвідомлює в п'єсі думки про благотворний вплив окремих здобутків цивілізації та просвіти на людину. З погляду естетичних ідей доби Просвітництва розглянуто побудовані авторами моделі вирішення завдань епохи шляхом просвіти як головного інструменту цивілізації та розвитку країн природних рис людини. «Природна людина» Простак стає трибуною авторських філософських поглядів на суспільство, шляхів його вдосконалення, формування моральної краси людини. Такими ж типами «природної» людини постають Наталка і Петро з п'єси І. Котляревського «Наталка Полтавка». Визначено, що художні засоби, використані в повісті Вольтера «Простак» та п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка», через різноманітні естетичні категорії несуть переконливу силу думок письменників. Автори близькі в порушенні важливих питань існування суспільства, спільних для багатьох народів, та споріднені в реалістичному зображенні дійсності, у використанні дієвих художніх засобів. Названі твори пронизані гумором, сатирою, а частіше – гротеском. І. Котляревський насичує свою п'єсу (через це назвав її народною оперою) народними піснями, які повніше за репліки персонажів передають суспільну думку, виплекану народною мораллю. Вольтер, за допомогою прийому «очуження», демонструє безглуздя світського життя й апелює не тільки до розуму, але й до серця. Такий прийом виокремлюємо й у п'єсі І. Котляревського «Наталка Полтавка». Висновки. Синтезуючи у творчій практиці універсальні й національні тенденції Просвітництва, його представники формували естетику на пряму, опираючись на омріяний народом естетичний ідеал щастя і протистояння всьому, що йому перешкоджає. Французький і український письменники Вольтер та І. Котляревський відкривали нові засоби зображення дійсності, що сприяли формуванню морально-естетичних ідеалів своїх сучасників. Їхній творчий універсалізм спрямований у майбутнє.

Ключові слова: просвітницький реалізм, морально-естетичні ідеали, «природна людина», народна мораль, естетичні категорії.

Valentyna PAPUSHYNA

Doctor of Science (Pedagogy), Associate Professor, Professor at the Ukrainian Philology Department, Khmelnytskyi National University, Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine, 29016

ORCID: 0000-0003-4833-9049

papushyna2@ukr.net

To cite this article: Papushyna, V. (2024). Estetyka prosvitnytskoho realizmu v povisti Voltera “Prostak” ta piesi I. Kotliarevskoho “Natalka Poltavka” [Enlightenment realism aesthetics in Voltaire’s story “The Simpleton” and I. Kotlyarevsky’s play “Natalka Poltavka”]. *Folia Philologica*, 7, 52–57, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2024/7/7>

ENLIGHTENMENT REALISM AESTHETICS IN VOLTAIRE'S STORY "THE SIMPLETON" AND I. KOTLYAREVSKY'S PLAY "NATALKA POLTAVKA"

Based on the methodology of comparative analysis, the article examines the aesthetic ideas of the Enlightenment in the French story "The Simpleton" by Voltaire (1767) and the Ukrainian play "Natalka Poltavka" by I. Kotlyarevsky (1819). The closeness of the authors' exploration of the enlightenment ideas aimed at the formation of moral and aesthetic ideals of their contemporaries: the national character of a person, thinking "with the heart", education and culture of a "natural man" is determined. It is emphasized that I. Kotlyarevsky's play "Natalka Poltavka" joins the polemic raised by Voltaire in the story "The Simpleton" regarding the enlightened idea of "natural man" by J.-J. Rousseau. Although in Ukraine the Enlightenment ideology was perceived by thinkers mainly in its Russoist form, I. Kotlyarevsky had doubts regarding its progressive effect. Following Voltaire, he expresses thoughts in his play about the beneficial influence of certain achievements of civilization and enlightenment on the human being. From the point of view of the Enlightenment aesthetic ideas, the models developed by the authors for solving the tasks of the era through enlightenment as the main tool of civilization and development of the best natural features of man are considered. Simpleton, "the natural man", becomes a tribune of author's philosophical views on society, ways of its improvement, formation of human moral beauty. Natalka and Petro from I. Kotlyarevsky's play "Natalka Poltavka" appear as the same types of "natural" people. It was determined that the expressive means used in Voltaire's story "The Simpleton" and I. Kotlyarevsky's play "Natalka Poltavka" carry persuasive power of the writers' thoughts through various aesthetic categories. The authors are close in their raising of the important questions of society's existence, shared by many nations, and related by their realistic recreation of reality with effective expressive means. These works are filled with humor, satire and often with grotesque. I. Kotlyarevsky adds folk songs to his play (that's why he called it a folk opera), which convey the public opinion nurtured by the folk morality better than the characters' lines. Voltaire, using the technique of "alienation", demonstrates the absurdity of high life and appeals not only to the mind, but also to the heart. We single out such a technique in I. Kotlyarevsky's play "Natalka Poltavka". It is emphasized that, synthesizing the universal and national trends of the Enlightenment in artistic practice, its representatives formed the aesthetics of the movement, relying on the aesthetic ideal of happiness and opposition to everything that hinders it. The French and Ukrainian writers Voltaire and I. Kotlyarevsky discovered new means of depicting reality, which contributed to the formation of moral and aesthetic ideals of their contemporaries. Their creative universalism is directed towards the future.

Key words: enlightened realism, moral and aesthetic ideals, "natural man", folk morality, aesthetic categories.

Актуальність проблеми. Просвітницький реалізм став початковим етапом формування нового художнього мислення XVIII ст., а творчість його представників відкрила нові засоби зображення дійсності. Французький і український письменники Вольтер та І. Котляревський будували моделі вирішення завдань епохи шляхом просвіти як головного інструменту цивілізації та розвитку кращих природних рис людини. Вони відкривали нові засоби зображення дійсності, що сприяли формуванню морально-естетичних ідеалів своїх сучасників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доба Просвітництва проголосила завданням творчості вдосконалення життя суспільства та всього матеріального світу. Як зазначає Ю. Сугрובה, література «повинна давати еталони, відповідно до яких читач зможе побудувати свою особистість і життя. Водночас у своїй творчості письменник повинен орієнтуватися не на реального, наявного читача, а на такого, якого ще доведеться створити, – на ідеал «людини взагалі»: вільної, освіченої, високоморального громадянина, який радіє за своє суспільство, людину, яка займається самовихованням, самоосвітою, яка прагне до

постійного вдосконалення свого мислення, вдачі та творчості» (Сугрובה, 2011: 106). Натепер є численні наукові розвідки, присвячені вивченню новаторства та значення творчості представників французького Просвітництва Вольтера (Г. Бондаренко, Ю. Ковбасенко, О. Ніколенко, Т. Приймак, В. Роменець, Б. Шалагінов та інші) й українського – І. Котляревського (Є. Кирилюк, Т. Лаврієнко, І. Лімборський, В. Мацапура, С. Павличко, В. Сарпін, П. Хропко, В. Шевчук та інші). Для нас актуальними стали праці, які торкаються естетичних поглядів просвітників. Так, Т. Лаврієнко підкреслює «феномен поєднання реалізму із сентименталізмом і класицизмом, а інколи і рококо, художнім стилем, пов'язаним із культом насолоди, шляхетності, вишуканого естетизму» (Лаврієнко, 2018: 184). Міметичне мистецтво, прояви якого спостерігаємо у творах представників доби, включає в себе адекватне відображення дійсності (зображення речей такими, «які вони були і є»), і діяльність творчої уяви (зображення їх такими, «як про них кажуть та думають»), та ідеалізацію дійсності (зображення речей такими, «якими вони повинні бути») (Ніколенко, 2003: 133).

Згідно із цим ученням завдання художника полягає в умінні побачити прекрасне, «закладене» в основі навколишнього світу, що стає естетикою Просвітництва. Погоджуємося з думками В. Сарапин, що «найбільш репрезентативні універсальні системи цінностей та дискурс ідей європейського Просвітництва, образи, символи, естетичні й суспільні перспективи цього інтелектуально-філософського та культурного руху в результаті спричинилися до появи національного образу людини» (Сарапин, 2008: 278). Зазначимо, що І. Лімборський вказує на неналежну увагу українських дослідників до знахідок доби просвітницького реалізму, зазначає, що у творах таких письменників, як Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, І. Котляревський, критично оцінювалась не реальність як така, а людські характери. Порівняльний аналіз повісті французького письменника Вольтера «Простак» та п'єси українського письменника І. Котляревського «Наталка Полтавка» дозволить виокремити спільні тенденції у вирішенні письменниками актуальних для Просвітництва ідей.

Мета дослідження. Дослідити на основі методології компаративного аналізу естетичні ідеї Просвітництва в повісті французького письменника Вольтера «Простак» та п'єси українського письменника І. Котляревського «Наталка Полтавка». Розглянути побудовані авторами моделі вирішення завдань епохи Просвітництва та використані художні засоби, визначити близькість письменників у вирішенні завдання формування морально-естетичних ідеалів сучасників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість Вольтера (1694–1778 рр.) та І. Котляревського (1769–1838 рр.) об'єднують співчуття до долі пригноблених і скривджених, ідеалізація позитивних персонажів, моралізаторство. Творчі досягнення обох авторів вирізняються близькістю трактування ідей Просвітництва, серед них філософська повість Вольтера «Простак» (1767 р.) та п'єса І. Котляревського «Наталка Полтавка» (1819 р.).

Вольтер будує повість у вигляді стрімких подій у житті головних героїв: прибуття Гурона, що виріс за межами європейського світу, за довірливість і простоту його наречуть Простаком, у Францію. Його випадкова зустріч із родичами, що живуть спогадами про родину

Гурона і намагаються йому допомогти увійти до їхнього життя, кохання до прекрасної Сент-Ів, подорож до Парижа, знайомство з янсеністом Гордоном у в'язниці, трагічна смерть Сент-Ів. Вихований далеко від цивілізації, Простак бажає пізнати життя, його цінності, сприймає їх безпосередньо й наївно, що провокує конфлікти з оточенням, яке живе за усталеними, часом безглуздими нормами й законами, сповненими фальші, лицемірства та забобонів. «Я завжди говорю простосердно те, що думаю, і роблю все, що хочу» (Вольтер, 2011: 118), – щиро говорить про себе герой і щоразу не розуміє, у чому його провина, потрапляючи в халепу. Стрімкі події в житті Гурона, змальовані автором, відтворюють картину життя французького суспільства XVIII ст.

За законами вже драматургічного жанру п'єси І. Котляревського змальовує стрімкі події в житті головних героїв. Такими ж типами «природної» людини, як Гурон Вольтера, постають Петро і Наталка Терпелиха. Вони живуть спогадами про дитинство і юнацьке кохання, розбите свавіллям корисливого батька дівчини. Розлучені долею, герої зберегли вірність і любов. «Петре! Петре! Де ти тепер? <...> я тебе любила і тепер люблю <...> Вернися до мого серця» (Котляревський, 2020: 53), – тужить героїня, але жорстока реальність втручається в її долю. Після смерті батька сім'я змушена вбого жити в селі, продавши господарство в Полтаві. Зубожіла мати хоче одружити доньку з нелюбом Возним, щоб вибитися зі злиднів. І. Котляревський, «звертаючись до людських почуттів, акцентує увагу на їх силі, щирості та глибині» (Мех, 2019: 59). Понад усе Наталка цінує в людині шире серце, добру душу, дорожить своїм чесним іменем: «Все багатство моє – добре ім'я <...>», але жорстока реальність диктує свої умови. Жаліючи матір, вона дає рушники старостам Возного, який живе за принципом: «Хто тепер теє то як його – не бреше і не обманює». Наталка і Петро у п'єсі є носіями народних ідеалів моралі і не приймають цієї філософії.

Нечистим на руку, корисливим виступає в п'єсі І. Котляревського Виборний, сват, який, знаючи, що Наталка любить Петра, переконуює дівчину одружитися. Він також уважає, що чесно «служити накладно» і погоджується з Возним, що «<...> вимушений подарочок,

весьма очень іскусно у істця ілі отвітчика треба виканючити» (Котляревський, 2020: 70). Та й за сватання Виборний сподівається щось отримати від Возного, який («за казенний кошт», звичайно) обіцяє: «нічого для тебе не пожалію». І. Котляревський викриває кругову поруку, що існує серед можновладців, згаданих і незгаданих у п'єсі, для них долі простих людей є лише джерелом збагачення і корисливих зазіхань.

Вольтер також висловлює неприйняття чиновницько-бюрократичного апарату монархічної влади Франції, де панують продажність, зловживання посадовими обов'язками, зверхнє, егоїстичне ігнорування долі та інтересів пересічних громадян держави. Простак – трибуна авторських філософських поглядів на суспільство, шляхів його вдосконалення, формування моральної краси людини. Відзначившись героїзмом у битві з англійцями, що напали на узбережжя, він вирушає до Парижа за заслуженою нагородою і дозволом одружитися із Сент-Ів. Та можновладцям, до яких він звертається, немає діла до конкретної людини. За свою відвертість та віру у справедливість він потрапляє до в'язниці. Простак не розуміє, що зовні лицемірне суспільство, ще й облудне, воно багато визискує за свої послуги. Ціна волі Простака – життя щирої і відданої Сент-Ів. Маленька людина беззахисна перед свавіллям урядовців, її кращі риси жорстоко перемелені державною машиною. Так помічник міністра, пан де Сент-Пуан, штовхає дівчину на шлях безчестя як плату за волю Гурона. Звільнивши коханого, Сент-Ів «подала йому грамоту про винагороду і патент на звання капітана», але не витримала наруги і помирає. «Вона була добре вихована й дуже скромна» (Вольтер, 2011: 365), – з гіркотою зауважує автор, натякаючи читачеві, що інші змирилися би з ганьбою.

Безчестям для себе вважає шлюб із Возним і Наталка. Не випадково звучить у п'єсі мотив самогубства: «Лучче умерти, як з немилим жити <...>», «О, я бідна! <...> Бачиш Ворскло? <...>» «Або там, або ні за ким».

Близькими стали обидва автори в розкритті актуальної для просвітників ідеї освіти та культури «природної людини». Повість «Простак» Вольтера має полемічний характер. Головним опонентом автора був Жан-Жак Руссо, який різко виступив проти цивілізації та її законів. Особистість, уважав він, має бути вихована за

законами природи, вільна від впливу церкви й держави, морально чиста й незалежна у своїх поглядах. Вольтер, хоча протиставив Руссо людину цивілізовану, освічену, у якій переважає інтелект і мораль над інстинктами, сам стоїть на боці головного героя – «природної людини». Простак бачить речі такими, якими вони є насправді, і вимагає цього від людей, які його оточують. Сповідуючись, наприклад, у священника, він вимагає і від нього чесної розповіді про гріхи, чи намагається, зустрівшись із королем, розповісти про сумний стан справ у країні та відігнати від короля папських радників, через яких Франція втрачає своїх громадян. Філософ-янсеніст Гордон залучає Простака до наукових знань, культурних цінностей людства, і той радіє: «<...> я сам із тварини перетворився на людину» (Вольтер, 2011: 250). Одна з вагомих рис створеної Вольтером моделі вирішення завдань епохи Просвітництва – шлях просвіти як головного інструменту цивілізації.

І. Котляревський відзначає як головні риси Наталки Полтавки природний розум і гідність. Проста дівчина не вірить у щастя у шлюбі з Возним, не хоче бути його рабою, почувши про наміри «з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своїй волі <...> розпоряджатися» (Котляревський, 2020: 57). Наталка критично відгукується про інших женихів – дяка Тахтадловського та волосного писаря і підканцеляриста Скоробрешенка. У неї щирі сердні, без лукавства, мудрі слова у відповідь: «Хто чесно живе і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачніший од м'якої булки, неправдою нажитої» (Котляревський, 2020: 74). Ідеал сім'ї для Наталки – не розрахунок, а дружба та вірність, допомога один одному. Коли повернувся Петро, вона твердо відмовляє Возному і не боїться погроз чиновного жениха: «станете перед суд, заплатите пеню і посидите на вежі» (Котляревський, 2020: 81). В Україні просвітительська ідеологія була сприйнята тогочасними мислителями переважно в її руссоїстському вигляді. Та І. Котляревський, сумніваючись у її прогресивній дієвості, у дусі вольтер'янства висловлює в п'єсі думки про благотворний вплив цивілізації та просвіти на людину. Петро, розповідаючи про себе Виборному, говорить, що «був і у моря; був на Дону, заходив і в Харков» (Котляревський, 2020: 78), розповідає, як

про дивину, про театр, критично відгукується про українську комедію, бо поставлена була на «московський лад». Важка праця не зламала хлопця, він зміцнів душею та розумом, готовий віддати зароблене коханій і йти геть, аби вона була щаслива, хай у шлюбі з іншим. Але віра в добро сильніша від обставин буття – оптимістично закінчує п'єсу І. Котляревський. І читач вірить, що у шлюбі з Петром Наталка знайде просте щастя, бо вона на нього заслуговує.

Як проза Вольтера, так і драматичний твір І. Котляревського споріднені у використанні авторами дієвих художніх засобів, що несуть переконливу силу їхніх думок через різноманітні естетичні категорії, тому вони пронизані гумором, сатирою, а частіше – гротеском. У «Простаку» Вольтер демонструє безглуздя життя з погляду незіпсованої цивілізацією людини, яке звичне і прийнятне для всіх інших. Емоційно наситивши твір, письменник апелював не тільки до розуму, але й до серця, уважав, що через нього швидше знайде шлях до свідомості читача. Окремі епізоди повісті надзвичайно красномовні, у чому вбачається і драматургічний талант автора. Так, за законами сцени Вольтер будує картини хрещення Гурона чи його наміри одружитися із Сент-Ів, у яких прості та зрозумілі думки Простака підкреслюють парадоксальність існування навколишнього світу і примушують читача сміятися.

І. Котляревський насичує свою п'єсу (через це назвав її народною оперою) народними піснями, веселими, іронічними та трагічними.

Вони краще за репліки персонажів передають суспільну думку, вистраждану, омріяну, яка йшла із глибин народної мудрості. В унісон їм звучать поетичні рядки Г. Сковороди, включені в п'єсу І. Котляревського, про тих, хто «сильніший» та «дужчий» і «безсильного давить і жме». Поряд із ліричними, сумними дівочими піснями звучать у п'єсі веселі й іронічні: про шинкарку, про старого, про героїчне минуле, про добро і зло. Це омріяний українським народом естетичний ідеал щастя і протистояння всьому, що йому перешкоджає, своєрідне народне вольтер'янство на теренах України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, творчість представників просвітницького реалізму, українського письменника І. Котляревського та французького Вольтера сприяла формуванню морально-естетичних ідеалів сучасників. Письменники спирались на ідеї «природної людини» та народної моралі. Уважаємо, що, синтезуючи у творчій практиці універсальні й національні тенденції Просвітництва, його представники формували естетику напряму, опираючись на омріяний народом естетичний ідеал щастя і протистояння всьому, що йому перешкоджає. І. Котляревський та Вольтер використовували нові художні засоби зображення дійсності, що несли переконливу силу їхніх думок через різноманітні естетичні категорії. Перспективами майбутніх розвідок є дослідження естетичних типів духовності людини та їх суперечності із цивілізаційним розвитком в українській і світовій літературі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вольтер. Філософські повісті. Харків : Фоліо, 2011. 411 с.
2. Котляревський І. Наталка Полтавка. Харків : Фоліо, 2020. 128 с.
3. Лаврієнко Т. Дискурс просвітницького реалізму у творчості Григорія Квітки-Основ'яненка. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2018. № 6. 2. Ч. 1. С. 182–190.
4. Лімборський І. Просвітницький реалізм в українській літературі. *Дивослово*. 2012. № 8. С. 46–51.
5. Мех Н. «Наталка Полтавка» Івана Котляревського в українському мовно-культурному просторі. *Культура слова*. 2019. Вип. 91. С. 57–65.
6. Ніколенко О. Бароко. Класицизм. Просвітництво. Література XVII–XVIII ст. : посібник для вчителя, 2003. Харків : Веста ; Ранок. 224 с.
7. Сарапин В. Просвітницькі модули драматургії Івана Котляревського: спроба культурологічного прочитання. *Вісник Львівського університету*. Серія «Філологічна». 2008. Вип. 44. Ч. 1. С. 272–280.
8. Сугрובה Ю. Рациональне осмислення творчості в соціокультурному просторі Західної Європи й України в епоху Просвітництва. *Культура України*. 2011. Вип. 35. С. 106–114.

REFERENCES:

1. Volter (2011). *Filosofski povisti* [Philosophical novels]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
2. Kotliarevskiy, I. (2020). *Natalka Poltavka* [Natalka Poltavka]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

3. Lavriienko, T. (2018). Dyskurs prosvitnytskoho realizmu u tvorchosti Hryhoriia Kvitky-Osnovianenka [The discourse of enlightened realism in the works by Kvitka-Osnovjanenko]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst* [Volyn philological: text and context], 6, 2 (1) [in Ukrainian].

4. Limborskyi, I. (2012). Prosvitnytskyi realizm v ukrainskii literaturi [Enlightenment realism in Ukrainian literature]. *Dyvoslovo* [Divoslovo], 8 [in Ukrainian].

5. Mekh, N. (2019). “Nataalka Poltavka” Ivana Kotliarevskoho v ukrainskomu movno-kulturnomu prostori [“Nataalka Poltavka” by Ivan Kotlyarevsky in Ukrainian language and cultural space]. *Kultura slova* [Culture of the word], 91, 57–65 [in Ukrainian].

6. Nikolenko, O. (2003). Baroko. Klasytsyzm. Prosvitnytstvo. Literatura XVII–XVIII stolit: posib. dlia vchytelia [Baroque. Classicism. Enlightenment. Literature of the XVII–XVIII centuries: a teacher’s guide]. Kharkiv: Vesta; Ranok [in Ukrainian].

7. Sarapyn, V. (2008). Prosvitnytski modusy dramaturhii Ivana Kotliarevskoho: sprobha kulturolohichnoho prochyttannia [Enlightenment modes of Ivan Kotlyarevsky’s drama: an attempt at cultural reading]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia “Filol.”* [Lviv University Bulletin. Series of Philology], 44 (1), 272–280 [in Ukrainian].

8. Suhrobova, Yu. (2011). Ratsionalne osmyslennia tvorchosti v sotsiokulturnomu prostori Zakhidnoi Yevropy y Ukrainy v Epokhu Prosvitnytstva [Rational understanding of creativity in the socio-cultural space of Western Europe and Ukraine in the Age of Enlightenment]. *Kultura Ukrainy* [Culture of Ukraine], 35, 106–114 [in Ukrainian].